

הכנסת השמונה-עשרה

אורי אריאל

הצעת חוק של חבר הכנסת

1220/18/פ

הצעת חוק שמירה על ערכי מדינת ישראל (תיקוני חקיקה), התשס"ט–2009

- תיקון חוק החברות 1. בחוק החברות, התשנ"ט–1999¹ –
- (1) בסעיף 2, המילה "או" – תימחק, ובסופו יבוא "או אינה פוגעת בערכיה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית.";
- (2) בסעיף 32 –
- (א) בפסקה (1), בסופה יבוא "שאינו חותר תחת קיומה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית.";
- (ב) בפסקה (2), במקום "חוקי" יבוא "כאמור בפסקה (1)."
- (ג) בפסקה (3), בסופה יבוא "העולים בקנה אחד עם ערכיה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית";
- (3) בסעיף 354(א), אחרי פסקה (5) יבוא:
- "(6) פעלה לשם קידומה של מטרה פסולה לפי סעיף 2."
- תיקון פקודת החברות 2. בפקודת החברות [נוסח חדש], התשמ"ג–1983² –
- (1) בסעיף 257, אחרי פסקה 4 יבוא:
- "(4א) בית המשפט נוכח כי החברה פעלה לשם קידומה של מטרה פסולה לפי סעיף 2 לחוק החברות, התשנ"ט–1999.";
- (2) בסעיף 261, במקום "ו-(3)" יבוא "ו-(4)".
- תיקון חוק העמותות 3. בחוק העמותות, התש"ס–1980³ –
- (1) בסעיף 3, בסופו יבוא "או כאלו המסכנות את אופייה היהודי או הדמוקרטי של המדינה.";

¹ ס"ח התשנ"ט, עמ' 189.

² ב"ח התשמ"ג, עמ' 5728.

³ ס"ח התש"ס, עמ' 210.

ד ב ר י ה ס ב ר

המצב החוקי נכון להיום הוא, שרשם החברות אינו מוסמך להימנע מרישומה של חברה בשל מטרותיה המוצהרות, או הצפויות; זאת, בניגוד לסמכות הרחבה יותר שהעניק החוק לרשם העמותות, המוסמך גם להימנע מרישום העמותה בשל מטרותיה הפסולות; מצב זה מאפשר קיומן של התאגדויות שנועדו לקדם פעילויות שונות שיש בהן כדי לאיים על אופייה היהודי ו/או הדמוקרטי של מדינת ישראל; כך למשל, לפי סעיף 10(א) הקיים, אין בכוחו של הרשם למנוע את רישומה של חברה שתכליתה המוצהרת היא העברתיהודים על דתם, אם זו תקפיד למלא את כל דרישות החוק בעניין הרישום.

אכן, חופש ההתאגדות הוא אחת מזכויות היסוד במשטר החוקתי הדמוקרטי, כפי שצינו בתי המשפט בישראל, בהזמנויות שונות (ראה למשל: ד"נ 16/61 **רשם החברות נ' כרדוש**, פ"ד טז 1209, ע"א 4531/91 (להלן: פרשת כרדוש) **נאסר נ' רשמת העמותות**, פ"ד מח(3) 294, ע"א 1282/93 **רשמת העמותות נ' כהנא**, פ"ד מז(4) 100, 106, רע"א 7504/95 **יאסין נ' ימין ישראל'**, פ"ד נ(2) 45 (להלן: פרשת ימין ישראל) והאסמכתאות שם); אבל כידוע, לא קיימת זכות חוקתית שהיא מוחלטת; ברוח זו נאמר בפרשת כרדוש על ידי השופט זוסמן ש"גם חברה המסווה את מטרתה האמיתית הבלתי חוקית במטרה מוצהרת, שהיא על פניה חוקית, כגון חברה המבקשת לכאורה להקים מלון וכוונתה היא לבית בושת, לא תירשם".

בפרשת ימין ישראל, עמד נשיא בית המשפט העליון (כתוארו אז) על ההנמקות החוקתיות לקיומה של זכות ההתאגדות, ולאחר שהוא מבהיר את מרכזיותה של הזכות במשטר הדמוקרטי, הוא מוסיף (סעיף 15) כי "דמוקרטיה צריכה להיות סובלנית כלפי חסר הסובלנות; אך דמוקרטיה אינה צריכה לאפשר בסובלנותה את עצם חיסולה"; ומן ההיבט היהודי הוא מוסיף (סעיף 16): "התפיסה כי מדינת ישראל היא מדינה יהודית מהווה עקרון יסוד של משפטנו ושיטתנו; עיקרון זה מוצא ביטוי במספר עניינים, כגון השבות, מורשת ישראל וערכי היסוד של היהדות; על אופייה של מדינת ישראל כמדינה יהודית מבקשים אנו לשמור; איננו מוכנים לכך כי חופש ההתאגדות כמפלגה פוליטית יגרור אחריו חדלונה היהודי של מדינת היהודים".

התיקונים המוצעים בזה נועדו לתת ביד הרשם סמכות להימנע מרישומה של חברה שתכליתה לערער על אופייה היהודי והדמוקרטי של מדינת ישראל (סעיפים 2, 10, 32), לאפשר לו להטיל עיצום כספי נגד חברה הפועלת לקידומה של תכלית מסוג זה (סעיף 354), ובסופו של דבר, גם להורות על פירוקה של חברה שכזו, אם לא שולמו העיצומים הכספיים לפי סעיף זה.

סעיף 367(א)(1) לחוק החברות, התשנ"ט–1999, הותיר על כנה את ההוראה שבסעיף 257 לפקודת החברות, הקובע את העילות שבגינן עשוי בית משפט להחליט על פירוקה של חברה; בסעיף זה, לא צמצם המחוקק את סמכות בית המשפט לעילות עסקיות בלבד, אלא גם קבע, שבית המשפט מוסמך להורות על פירוקה של החבה אם הוא "סבור שמן הצדק והיושר הוא שהחברה תפורק"; הוראה זו הולמת את התפיסה המכירה שעל אף מרכזיותה וחשיבותה החוקתית של זכות ההתאגדות (ראה למשל: ד"נ 16/61 **רשם החברות נ' כרדוש**, פ"ד טז 1209, ע"א 4531/91; **נאסר נ' רשמת העמותות**, פ"ד מח(3) 294, ע"א 1282/93 **רשמת העמותות נ' כהנא**, פ"ד מז(4) 100, 106, רע"א 7504/95 **יאסין נ' ימין ישראל'**, פ"ד נ(2) 45 (להלן: פרשת ימין ישראל) והאסמכתאות שם), זכות זו אינה מוחלטת.

בפרשת ימין ישראל, עמד נשיא בית המשפט העליון (כתוארו אז) על ההנמקות החוקתיות לקיומה של זכות ההתאגדות, ולאחר שהוא מבהיר את מרכזיותה של הזכות במשטר הדמוקרטי, הוא מוסיף (סעיף 15) כי "דמוקרטיה צריכה להיות סובלנית כלפי חסר הסובלנות; אך דמוקרטיה אינה צריכה לאפשר

בסובלנותה את עצם חיסולה"; ומן ההיבט היהודי (סעיף 16): "התפיסה כי מדינת ישראל היא מדינה יהודית מהווה עקרון יסוד של משפטנו ושיטתנו; עיקרון זה מוצא ביטוי במספר עניינים, כגון השבות, מורשת ישראל וערכי היסוד של היהדות; על אופייה של מדינת ישראל כמדינה יהודית מבקשים אנו לשמור; איננו מוכנים לכך כי חופש ההתאגדות כמפלגה פוליטית יגרור אחריו חדלונה היהודי של מדינת היהודים".

בהצעת החוק מוצע לתת ביד בית המשפט גם את הכלים המתאימים, להגן על דמותה היהודית והדמוקרטית של המדינה, וזאת באמצעות עילה מיוחדת, שתאפשר לבית המשפט להורות על פירוקה של חברה הפועלת לקידומן של מטרות פסולות לפי סעיף 2 של חוק החברות.

חוק העמותות מכיר בסמכותו של רשם העמותות שלא לרשום עמותה, בשל כך שמטרותיה אינן עולות בקנה אחד עם ערכיה של מדינת ישראל; משום כך נקבע בסעיף 3 לחוק, שעמותה שמטרה ממטרותיה שוללת את אופייה הדמוקרטי של המדינה, לא תירשם; הצעת תיקון זו מבקשת להוסיף לעילות השוללת את רישומה של עמותה את העילה שלפיה עמותה שמטרה ממטרותיה שוללת את אופייה היהודי של המדינה, לא תירשם, ואף ניתן יהיה לפרק עמותה הפועלת לקידומה של מטרה מעין זו. על המשמעות הקריטית של אובדן הזהות היהודית של המדינה, עמדה פרופ' גביזון בצורה בהירה כשטענה כי -

מבחינת היהודים, בארץ ובעולם, אבדן המדינה היהודית משמעו אפוא ביטול כל היתרונות הרבים האלה שהיא מספקת להם – ומכיוון שאין מדינה עברית-יהודית אחרת, אין ליתרונות אלו תחליף; בהעדר מדינה יהודית ישובו היהודים להתקיים כמיעוט בין אוכלוסיות שתרבותן, דתן ושפתן שונות משלהם... משמעות אבדנה של המדינה היהודית עלולה להיות חזרה לקיום שיש עימו חשש מתמיד מהתעוררות מחודשת של אנטישמיות, רדיפות, גירוש או אף רצח עם; חזרה לקיום מסוגר העומד על המשמר מחשש להתבוללות ולהיטמעות בתרבות זרה ובסביבה נכרית; חזרה לקיום של מגבלות והגבלות; בלי לחטוא בדרמטיות יתרה, אפשר לומר כי הדרישה מן העם היהודי לוותר על מדינתו פירושה תביעה להתאבדות לאומית (ר' גביזון, "המדינה היהודית: הצדקה עקרונית ודמותה הרצויה", תכלת 13, 57-58).

שלושה חוקי יסוד (הכנסת, סעיף 7א; כבוד האדם וחירותו, סעיף 1א; חופש העיסוק, סעיף 2) הגדירו את מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית, ובכולם, מופיע הביטוי "יהודית" לפני דמוקרטיה; אף במגילת העצמאות ניתנה זכות הבכורה לדמותה היהודית של המדינה, ולא מקרה הוא, כדברי השופט אלון:

העיקרון שמדינת ישראל היא מדינתו של העם היהודי הוא יסודה וייעודה של מדינת ישראל, והעיקרון של שוויון זכויות וחובות לכל אזרחיה של מדינת ישראל הוא ממהותה ומאופייה של מדינת ישראל; אין העיקרון האחרון בא אלא להוסיף על העיקרון הראשון, ולא לשנות הימנו (מובא אצל י' פלד "זרים באוטופיה: מעמדם האזרחי של הפלסטינים בישראל", תיאוריה וביקורת 3 (1993) עמ' 30).

על רקע זה, וכדי להביא את חוק העמותות להתאמה עם חוק המפלגות, מוצע לשנות את חוק העמותות כך, שתאגיד וולונטרי הנרשם כדין בישראל לא יוכל לפעול נגד מאפייני היסוד של המדינה. התיקון לסעיף 3 נועד לאפשר לרשם להימנע מרישומה של עמותה שמטרה ממטרותיה שוללת את אופייה היהודי של המדינה, והתיקון לסעיף 49, נועד לאפשר לבית המשפט להורות על פירוקה של עמותה אם מטרה ממטרותיה שוללת את אופייה היהודי של מדינת ישראל. הצעת חוק זהה הונחה על שולחן הכנסת השבע עשרה על ידי חבר הכנסת אורי אריאל (פ/17/3629).

הוגשה ליו"ר הכנסת והסגנים
והונחה על שולחן הכנסת ביום
ט' בסיוון התשס"ט – 1.6.09